

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی

* حکیمه خاتون شبانکاره نژاد

چکیده

امر معروف و نهی از منکر از ضروریات دین اسلام محسوب می شود و از آنجایی که هر فردی در تعیین سرنوشت جامعه وظیفه ای به عهده دارد پس می توان گفت امر معروف و نهی از منکر به عنوان یک واجب کفایی معرفی شده است. پس هر فردی ناظر و مسئول بر امور اجتماع خود است. پس بنابراین مسئولیت پاکسازی جامعه و نهادینه ساختن ارزش های انسانی و دینی را دارد. امروزه متأسفانه بعضی افراد به دلیل عدم آگاهی از تأثیر امر به معروف و نهی از منکر آن را به طور صحیح در جامعه اجرا نمی کنند و به یکدیگر واگذار می کنند. بنابراین لازم است تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی بیان شود. اهمیت پرداختن به تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی از آن جهت است که باعث می شود افراد آن جامعه با تأثیر امر به معروف و نهی از منکر آشنا شده و آن را در اجتماع و زندگی شخصی خود به کار ببرند. لذا این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی به تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی پرداخته است که حاصل آن چنین شد: تقویت مومنان، امنیت، عدالت اجتماعی، عزت، خیر و سلامتی، کاهش فساد، تضعیف کفار، وحدت جامعه و از مهمترین تأثیر امر به معروف و نهی از منکر هستند که می توان به آن اشاره کرد.

کلید واژه ها: امر به معروف، نهی از منکر، روابط انسانی، روابط اجتماعی

مقدمه

اسلام دین امر به معروف و نهی از منکر است و از ویژگی های امت اسلام این است که مسلمانان یکدیگر را به خیر دعوت کنند و از کارهای ناپسند باز دارند. امام علی (علیه السلام) می فرمایند: «اگر کسی به وسیله هیچ یک از زبان و دست و دل با منکر مخالفت نکند، مرده ای است زنده نما. انسانی که درباره رفتار زشت دیگران اهل تسامح و تساهل باشد، جنازه عمودی است او به حیات حیوانی و نباتی زنده است و از حیات انسانی بهره ای ندارد.»^۱ در فرهنگ اسلام «نظارت عمومی» مردم که نام دیگر آن «امر به معروف و نهی از منکر» است، یک تکلیف الهی است و جز فروع دین بوده و از واجبات محسوب می شود. هر کس به این تکلیف و واجب الهی عمل نکند، مرتکب گناه شده و از کیفر اخروی آن بی نصیب نخواهد بود.

اگر به این مسئله پرداخته شود باعث می شود افراد جامعه با تأثیر امر به معروف و نهی از منکر آشنا شده و بیشتر به این مسئله اهمیت دهند و آن را اجرا کنند و جامعه را از فساد و فتنه نجات داده تا امت اسلامی دچار ناراحتی و ناامنی نشوند.

ضرورت بررسی تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی از آنجاست که اگر از آن غفلت شود عواقب و پیامدهایی دارد از جمله اینکه به طور صحیح گفته نشود و باعث می شود فساد و فتنه جامعه را پر کرده، ظلم و جنایت رایج شده و به سرنوشت مردم آسیب وارد می شود.

در آیات و روایات زیادی همچنین در کتاب های فراوانی به این مسئله پرداخته شده است. در این مقاله بعد از مفهوم شناسی امر و نهی و معروف و منکر، به اهمیت امر به معروف و نهی از منکر پرداخته شده و بعد از آن احتمال تأثیر را بیان می کند و در آخر تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی را تبیین می نماید.

و اما کتاب هایی که در این زمینه نوشته شده است: آقای شریفی در کتاب آیین زندگی نوشته: اخلاق کاربردی اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در اسلام به دلیل نقش پایه ای و اساسی آن در تحقق سایر احکام و دستورات دینی است اجرای آن تحقق دین را در پی دارد و ترک آن فراموش و کمرنگی دین و آموزه های دینی را.^۲

آقای قرائتی در کتاب ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر آورده است: امر به معروف و نهی از منکر برای تأثیر است یعنی باید دید که خلافکار از چه طریق از کردار خود دست برمی دارد، از همان راه باید وارد

۱. جوادی آملی، سلسه بحث های فلسفه دین، صص ۲۰۴-۲۰۳

۲. شریفی، آیین زندگی، اخلاق کاربردی، صص ۱۳۱-۱۲۹

شد. آنچه اسلام از مسلمانان خواسته منع از منکرات و سفارش به معروف‌هاست ولی شیوه انجام آن تعبدی نیست.^۱

آقای اکبری در کتاب حافظان حریم امر به معروف در عصر ما اینگونه نوشته: تقویت اهل ایمان در جامعه به تقویت افکار، عقاید و ارزش‌های دینی آنهاست. وقتی محتوای دین که حاوی ارزش‌های پذیرفته شده ی مومنان است مورد توجه و تذکر و اجرا قرار گیرد و ضد ارزش‌ها و نبایدهای دینی مورد نهی واقع شوند اهل ایمان تقویت خواهند شد.^۲

مرکز تحقیقات اسلامی سپاه در کتاب امر به معروف و نهی از منکر می نویسد: هر جامعه‌ای برای پایداری و پویایی خود نیاز به آرامش و امنیت از جانب دشمنان داخلی و خارجی خویش دارد. در جامعه ی اسلامی، یکی از آثار ارزشمند امر به معروف و نهی از منکر کمک به تامین امنیت راه‌ها و مرزها از لوث دشمنان درونی و بیرونی است. به وسیله ی امر به معروف و نهی از منکر اشرار و راهزنان دست از شرارت برداشته یا به وسیله ی دیگر آنان را سر جای خود خواهند نشاند و امنیت داخل به ویژه راه‌ها تامین خواهد شد.^۳

آقای رحمانی در کتاب امر به معروف و نهی از منکر در آئینه اجتهاد آورده: شرط اول جامعه مطلوب و مدینه فاضله و آرمانی، رواج خوبی‌ها و زوال بدی‌ها و منکرات است. در طول تاریخ، فرهیختگان و مصلحان، برای اصلاح جامعه قیام کرده و رنج‌های طاقت فرسایی را در این راه متحمل شده اند. از نگاه آموزه‌های دینی، آحاد مردم، نه تنها جزو مصلحان می‌باشند، بلکه موظفند به اصلاح جامعه، بی توجه نباشند؛ چه این که بی توجهی، عذاب‌الهی را در پی خواهد داشت. برنامه و راه اصلاحات، امر به معروف و نهی از منکر است. در این باره، روایات فراوانی از ائمه رسیده است.^۴

پژوهش حاضر در سه محور به تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی اشاره دارد:

۱. مفهوم شناسی

۲. اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

۳. تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی

۱. قرائتی، ده درس پیرامون امر به معروف و نهی از منکر، ص ۳۳-۳۱

۲. اکبری، حافظان حریم؛ امر به معروف در عصر ما، ص ۱۶۴

۳. مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، امر به معروف و نهی از منکر، ص ۱۱۱

۴. رحمانی، امر به معروف و نهی از منکر در آئینه اجتهاد، ص ۲۴۵

۱. مفهوم شناسی

۱-۱- امر در لغت

أمر دو معنی دارد یک کار و چیز جمع آن امور است و دیگری دستور و فرمان. امر به معنای اول اسم مصدر و معنای دوم مصدر و اسم مصدر است.^۱

أَمَرَ: امر کرد، دستور داد. أَمَرَ فلاناً: به فلانی امر کرد.^۲

۱-۲- معروف در لغت

عرف: معرفت و عرفان به معنی درک و شناختن است.^۳

معروف شناخته شده و آن مقابل منکر است و از آن به کار نیک مطابق فطرت، قصد می شود.^۴

عرف آن چیز را دانست.^۵

۱-۳- نهی در لغت

مانع او شد، او را نهی کرد، با گفتار یا با عمل جلو او را گرفت.^۶

نهی و منع کرد.^۷

نهی: آن چیز به او رسید.^۸

۱. قرشی، قاموس قرآن، ج ۱۲، ص ۱۰۹

۲. أنیس و دیگران، فرهنگ المعجم الوسیط، ج ۱، ص ۲

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۳، ص ۳۲۶

۴. همان، ص ۳۲۷

۵. لويس معلوف، المنجد، ج ۲، ص ۱۱۰۶

۶. همان، ص ۲۰۲۹

۷. لويس معلوف، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ترجمه المنجد، ج ۲، ص ۲۱۲۷

۸. أنیس و دیگران، فرهنگ المعجم الوسیط، ص ۲۰۴۷

نباشند؛ چه این که بی توجهی، عذاب‌الهی را در پی خواهد داشت. برنامه و راه اصلاحات، امر به معروف و نهی از منکر است. در این باره، روایات فراوانی از ائمه رسیده است.^۱

۷-۲-۳- آبادی زمین

امام باقر (علیه السلام) فرمود: به وسیله امر به معروف و نهی از منکر زمین آباد می‌گردد. آبادی زمین به حاکمیت عدالت و تحقق ارزش‌ها و بایدهای دینی و رفع گناهان و نبایدهای مذهبی است که در سایه امر و نهی دینی تحقق می‌یابند. زیرا رفع آلودگی‌های باطنی و افزایش فضای سبز معنوی جامعه از آثار قطعی امر و نهی دینی است.^۲

با پیاده شدن اصل مهم امر به معروف و نهی از منکر هر یک از شهروندان جامعه‌ی اسلامی یکدیگر را به کار و تلاش و سازندگی ترغیب می‌نمایند و در نتیجه، بندهای اسارت‌ها و وابستگی یکی پس از دیگری گسسته خواهد شد و مملکت اسلامی، علاوه بر حیات معنوی، آباد و پر نشاط خواهد شد.^۳

۸-۲-۳- تضعیف کفار

امیرالمومنین (علیه السلام) فرمود: کسی که نهی از منکر کند، بینی کفار را به خاک مالیده است. کفار، بیگانه از ارزش‌های الهی و مایل به منکرات اند و از همین رو از طرح ارزش‌ها و نهی از بدی‌ها رنج می‌برند. چه اینکه امروز کفار دنیا از تحقق ارزش‌های الهی در هر یک از کشورهای اسلامی به ویژه ایران اسلامی اندوهناک اند. هر ارزش دینی خود خاری در چشم آنهاست و مبارزه با هر ضد ارزش بر خلاف میل متکبرانه ایشان خواهد بود و بینی آنها را به خاک مذلت می‌مالد، به ویژه اگر امر و نهی‌های اسلامی، جنبه‌ی جهانی داشته و خطاب به سران دنیا باشد.^۴

۹-۲-۳- اجرای احکام اسلامی

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان اصل نظارت عمومی یا ضمانت اجرایی قوانین اسلامی مطرح می‌باشد، بدین معنی که خداوند حکیم برای پیاده شدن قوانین حیات بخش اسلام، علاوه بر همه‌ی پیش‌بینی‌هایی که نمود، نظارت بر حسن اجرای آن را به عهده‌ی فرد فرد جامعه‌ی اسلامی، از هر قشری نهاده است. بر این

۱. رحمانی، امر به معروف و نهی از منکر در آئینه اجتهاد، ص ۲۴۵

۲. اکبری، حافظان حریم؛ امر به معروف در عصر ما، ص ۱۶۵

۳. مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، امر به معروف و نهی از منکر، ص ۱۰۹

۴. اکبری، حافظان حریم؛ امر به معروف در عصر ما، ص ۱۶۷

اساس، هر مسلمانی با امر به معروف و نهی از منکر به اجرای صحیح احکام اسلام کمک کرده و در واقع یک نیروی اجرایی و ناظر جدی آن محسوب می‌شود. از این رو هر فرد و گروهی همواره چشمان بیدار امت اسلامی را مراقب خویش دانسته، تلاش می‌کند حتی الامکان قانون اسلامی را گردن نهاده و پیاده نماید. حضرت باقر (علیه السلام) می‌فرماید: امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران و روش صالحان است، فریضه بزرگی است که به سبب آن واجبات (اسلامی) برپا می‌شود.^۱

۱۰-۲-۳- وحدت جامعه

با امر به معروف و نهی از منکر، وحدت و هم بستگی، که شرط اول امنیت ملی و اقتدار اجتماعی است، تأمین می‌شود؛ زیرا با اجرای این اصل، خیرخواهی و احساس مسئولیت هر یک از افراد اجتماع، در برابر دیگری به اثبات و ظهور می‌رسد. امر به معروف با شرایط آن، از جمله، داشتن نیت خیرخواهی، احساس یگانگی را بیش تر و وجوه اشتراک را قوی تر می‌سازد و این ثمره بسیار بزرگی است که مورد غفلت قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، مردمی که در اندیشه رفع مشکلات یکدیگر نیستند و بد و نیک دیگران را به خود مربوط نمی‌دانند و همدیگر را سوار بر کشتی واحد و مؤثر در سرنوشت هم نمی‌دانند، قطعاً مردم متفرق و بیگانه از همدیگرند و در نتیجه، در برابر کوچک ترین آسیب اجتماعی و تهاجم دشمنان، نابود خواهند شد.^۲

۱. مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، امر به معروف و نهی از منکر، ص ۱۰۸-۱۰۷

۲. رحمانی، امر به معروف و نهی از منکر در آیین اجتهاد، ص ۲۴۴

نتیجه گیری

از بهترین جلوه‌های اخلاق اجتماعی در اسلام امر به معروف و نهی از منکر است. امر به معروف و نهی از منکر بهترین و زیباترین نشانه اهتمام به امور خلق و توجه به مسائل مسلمانان است. امر به معروف و نهی از منکر یعنی در برابر دیگران احساس مسئولیت کردن یعنی دغدغه هدایت و ارشاد دیگران را داشتن یعنی هنگامی که دیده می شود دیگران در حال افتادن در چاه ضلالت و شقاوت اند نباید ساکت و خاموش بود. امر به معروف و نهی از منکر یعنی احساس مسئولیت در برابر حقیقت. کافه مسلمانان و قاطبه مومنین موظفاً خود ابتدا عامل به وظیفه فردی و اجتماعی خود باشند سپس درصدد نشر و گسترش آن در جامعه برآیند تا تاثیر بسزایی را به دنبال داشته باشد و اگر چنین نباشد تاثیر قابل ملاحظه‌ای در جامعه نخواهد گذاشت. آیات و روایات بسیاری از جهات متعدد و متنوعی این وظیفه اجتماعی دینی و سیاسی را مورد تایید قرار داده ابعاد مختلف آن را گوشزد کرده‌اند. علت برتری امت اسلامی بر سایر امتهای عمل به همین فریضه الهی دانسته شده است.

بزرگان شرط وجوب امر به معروف را احتمال تاثیر دانسته اند؛ یعنی اگر بدانید که اثر نمی‌کند بر شما واجب نیست. امر به معروف و نهی از منکر در روابط انسانی و اجتماعی تأثیرات زیادی دارد از جمله: امنیت جامعه، برکات اجتماعی، خیر و سلامتی، تقویت مومنان، آبادی زمین، وحدت جامعه، کاهش فساد و ... می باشد.

نتیجه اینکه در اسلام ترک امر معروف و نهی از منکر گناه محسوب می‌شود و آنان که به این فریضه الهی عمل نکنند، ضمن بهره‌مندی از عذاب اخروی از آثار دنیایی آن نیز بهره‌مند نخواهند شد

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

۱. اکبری، محمدرضا، **حافظان حریم؛ امر به معروف در عصر ما**، قم، انتشارات کتاب جمکران، چاپ پنجم، ۱۳۹۷
۲. انیس و دیگران، ابراهیم، **فرهنگ المعجم الوسیط**، مترجم: محمد بندرریگی، قم، انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹
۳. بهادری، مهدی، **کربلا؛ گفتمان معروف گرایی و منکرزدایی**، تهران، انتشارات موجک، ۱۴۰۱
۴. جوادی آملی، **سلسله بحث های فلسفه دین**، قم، مرکز نشر اسراء، چاپ چهارم، دی ماه ۱۳۸۵
۵. خمینی، روح الله، **تحریر الوسیله**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، ۱۳۸۰
۶. رحمانی، محمد، **امر به معروف و نهی از منکر در آئینه اجتهاد**، قم، نشر معروف، ۱۳۹۳
۷. ستاد امر به معروف و نهی از منکر خراسان رضوی، **بررسی جلوه های عملی و نظری امر به معروف و نهی از منکر در سیره رضوی**، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۹۱
۸. سروش، محمد، مقدس نیان، محمد، **امر معروف نهی از منکر**، قم، انتشارات زمزم هدایت، چاپ اول، ۱۳۸۳
۹. شریفی، احمدحسین، **آیین زندگی اخلاق کاربردی**، قم، دفتر نشر معارف، چاپ پنجاه و پنجم، ۱۳۸۸
۱۰. عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۴
۱۱. فخر رازی، محمد بن عمر، **تفسیر کبیر**، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ هـ.ق
۱۲. قرائتی، محسن، **ده درس پیرامون معروف و نهی از منکر**، تهران، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۹

۱۳. قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ یازدهم، ۱۳۸۶

۱۴. لوئیس معلوف، **المنجد عربی به فارسی**، مترجم: محمد بندرریگی، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۹۵

۱۵. -----، **فرهنگ بزرگ جامع نوین؛ عربی به فارسی، ترجمه المنجد**، مترجم: احمد سیاح، تهران، انتشارات اسلامی، زمستان ۱۳۹۰

۱۶. مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، **امر به معروف و نهی از منکر**، بی جا، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، چاپ سوم، ۱۳۷۶

۱۷. مصباح یزدی، محمد تقی، **بزرگترین فریضه**، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمت الله، ۱۳۸۹

مقاله

۱۸. کوشا، غلام حیدر، **کنترل اجتماعی غیررسمی از منظر آیات و روایات**، فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی، سال اول، شماره سوم، تابستان ۱۳۸۹